

มะเร็งเกิดจากความผิดปกติของเซลล์เพียงเซลล์เดียวซึ่งมีการเจริญเติบโตและแบ่งตัวนอกเหนือความควบคุมของร่างกาย กลายเป็นก้อนมะเร็งขึ้นมา ขบวนการการเกิดมะเร็งเป็นขบวนการที่ประกอบไปด้วยขั้นตอนต่างๆหลายขั้นตอน เรียกว่า multistage carcinogenesis¹ โดยขบวนการขั้นตอนแรกที่ทำให้เซลล์ธรรมดาเปลี่ยนแปลงไปกลายเป็นเซลล์มะเร็ง เริ่มต้นจากความผิดปกติของโครโมโซมโดยมีการผ่าเหล่าของยีนที่ควบคุมการเจริญเติบโตของเซลล์ (gene mutation) ทำให้มีการสูญเสียหน้าที่ของวงจรควบคุมการเจริญเติบโตและการแบ่งตัวของเซลล์

ยีนที่มีความสำคัญในการควบคุมการเจริญเติบโตและการตายของเซลล์ และมีบทบาทในโรคมะเร็งมี 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. ยีนก่อมะเร็ง (oncogenes)² คือ ยีนที่มีความผิดปกติแล้วทำให้มีการผลิตสารที่ไปกระตุ้นการเจริญเติบโตของเซลล์ โดยมีความผิดปกติระดับโมเลกุลที่ทำให้ proto-oncogenes เปลี่ยนแปลงไปกลายเป็น oncogenes

2. ยีนต้านมะเร็ง (tumor suppressor genes)³ เป็นยีนที่ทำหน้าที่ในการยับยั้งการเจริญเติบโตและการแบ่งตัวของเซลล์ เช่นยีน *p53*⁴ ที่เป็นที่รู้จักกันดี ทำหน้าที่ในการที่ทำให้เซลล์ที่เริ่มมีความผิดปกติในระดับโมเลกุลหยุดการเจริญเติบโตและมีเวลาในการซ่อมแซมความผิดปกตินั้น ถ้าเซลล์นั้นๆสามารถซ่อมแซมความผิดปกติได้ ก็สามารถเจริญเติบโตในวัฏจักรของเซลล์ต่อไป แต่ถ้าเซลล์มีความผิดปกติมากจนไม่สามารถซ่อมแซมได้ จะเกิดขบวนการที่เรียกว่า apoptosis หรือ programmed cell death ทำให้เซลล์นั้นๆตายไป ถ้ายีนต้านมะเร็งทำหน้าที่ผิดปกติ หรือไม่ทำงาน จะทำให้เซลล์ที่เริ่มมีความผิดปกติในระดับโมเลกุลไม่ตายไปตามปกติ และมีการเจริญเติบโตในวัฏจักรของเซลล์ต่อไปกลายเป็นเซลล์มะเร็ง

ความสำคัญของยีนต้านมะเร็งเริ่มต้นในปี 1970 โดย Knudson และนำไปสู่การค้นพบ Retinoblastoma gene (*Rb*)⁵ และต่อมาในปี 1980 มีการค้นพบยีนต้านมะเร็งที่เป็นที่รู้จักกันแพร่หลาย คือ *p53* gene ที่อยู่บนแขนสั้นของโครโมโซมคู่ที่ 17 (17p) เนื่องจากยีนต้านมะเร็งเป็น recessive gene⁶ ดังนั้นการที่ยีนต้านมะเร็งไม่สามารถทำหน้าที่ได้ ต้องมีความผิดปกติเกิดขึ้นของทั้ง 2 ยีน หรือทั้ง 2 อัลลีล คือ

1. หนึ่งอัลลีลของยีนต้านมะเร็งถูกทำให้ไม่ทำงานก่อน (inactivate) ซึ่งขบวนการนี้อาจเกิดตั้งแต่กำเนิด (germline mutation) หรือมาเกิดในช่วงหลัง (somatic mutation)

2. อัลลีลที่เหลือซึ่งเป็นอันที่ทำหน้าที่ (functional copy) ถูกทำให้ไม่ทำงานในภายหลัง ทำให้เซลล์นั้นๆกลายเป็นเซลล์มะเร็ง

จากการศึกษาที่มีมาก่อนหน้านี้เกี่ยวกับยีนต้านมะเร็ง พบว่าความผิดปกติที่ทำให้ฮอลลิสที่สองเสียหายที่นั่นมักพบร่วมกับการสูญเสียภาวะเฮเทอโรไรโซโทของชิ้นส่วนของโครโมโซมที่บรรจุฮอลลิสนั้นอยู่ ซึ่งสามารถตรวจพบได้จากการวิเคราะห์โครโมโซมในระดับไมโครสโคป เรียกว่าการสูญเสียภาวะเฮเทอโรไรโซโทของชิ้นส่วนของโครโมโซมนี้ว่า ภาวะ loss of heterozygosity (LOH)⁷ ซึ่งในมะเร็งบางชนิดมีภาวะ LOH ที่จำเพาะกับมะเร็งชนิดนั้นๆ และสามารถนำมาใช้วินิจฉัยโรคได้ ดังรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ตำแหน่งของยีนต้านมะเร็งในมะเร็งชนิดต่างๆ

ชนิดของโรคมะเร็ง	กลุ่มอาการ	โครโมโซมที่พบ LOH	ชื่อยีน
1. มะเร็งลำไส้ใหญ่	1. Familial adenomatous polyposis ⁸	5q	<i>APC</i>
	2. Lynch's syndrome ⁹	3p21, 2p16, 2p, 7q	<i>MLH1, MSH2</i>
	3. Sporadic colorectal cancer ¹⁰	18q21	<i>PMS1, DCC</i>
2. มะเร็งของเซลล์ร่างกายหลายชนิด	Li-Fraumeni ¹¹	17p	<i>p53</i>
3. มะเร็งไตในเด็ก	WAGR ¹²	11p	<i>WT1</i>
4. มะเร็งจอตาในเด็ก	Familial retinoblastoma ¹³	13q14	<i>Rb</i>

ในผู้ป่วยที่มาพบแพทย์ด้วยเรื่องก้อนเนื้ออกในเต้านม แพทย์มีความจำเป็นต้องแยกให้ได้ว่าเป็นมะเร็งชนิดปฐมภูมิหรือเป็นมะเร็งจากที่อื่นแล้วแพร่กระจายมาที่เต้านม ซึ่งส่วนมากจะเป็นมะเร็งชนิดดีโนคาร์ซิโนมา เพราะการรักษา การดำเนินโรค และการพยากรณ์โรคแตกต่างกัน ซึ่งโดยมากการวินิจฉัยจำเป็นต้องอาศัยการดูลักษณะชิ้นเนื้อทางกล้องจุลทรรศน์โดยพยาธิแพทย์ ซึ่งโดยมากชิ้นเนื้อจะได้รับการเจาะตบ (FNA, fine needle aspiration) ซึ่งได้ชิ้นเนื้อเล็กทำให้มีปัญหาแก่พยาธิแพทย์ในการวินิจฉัย และจากการศึกษาพบว่าชิ้นเนื้อที่ได้จากการทำ FNA ถึง 18.5 %¹⁴ พยาธิแพทย์ไม่สามารถให้การวินิจฉัยได้ชัดเจน ดังนั้นแพทย์ที่ทำการรักษาผู้ป่วยกลุ่มนี้จึงต้องใช้วิธีอื่นที่อาจจะมาช่วยเสริมการตัดสินใจเช่น ลักษณะทางรังสี แต่วิธีการเหล่านี้ก็ยังไม่สามารถจะทำให้แพทย์ผู้รักษามีความมั่นใจในการวินิจฉัยโรคได้ถูกต้อง

ดังนั้นจึงมีความพยายามใช้วิธีต่างๆ เพื่อช่วยในการแยกภาวะสองอย่างนี้ออกจากกันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ที่มีการศึกษามากคือวิธีการย้อมพิเศษโดยใช้ monoclonal antibodies ชนิดต่างๆ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าการย้อมพิเศษเพียงหนึ่งหรือสองชนิดก็ยังไม่สามารถช่วยแยกได้ ต้องใช้การย้อมพิเศษหกถึงแปดชนิด¹⁵ ซึ่งการย้อมพิเศษมีข้อจำกัดตรงที่มีความจำเป็นต้องได้ชิ้นเนื้อจำนวนมากพอสมควร ซึ่งไม่สามารถได้จากการทำ FNA

และนอกจากนั้นการย้อมพิเศษยังมีราคาแพง และการแปลผลยังต้องอาศัยความชำนาญของผู้ดูซึ่งมีความแตกต่างกันไปในแต่ละคน

ในสมัยปัจจุบันได้มีการนำวิธีการทางอนุพันธุศาสตร์มาช่วยในการวินิจฉัยแยกชนิดมะเร็งในบางชนิด เช่นการใช้การศึกษา LOH เพื่อแยกชนิดของมะเร็งไต¹⁶ และมะเร็งรังไข่เป็นต้น ดังนั้นในการศึกษานี้มีความต้องการจะคัดเลือกโครโมโซมที่มีภาวะ LOH ที่ต่างกันระหว่างมะเร็งตับชนิดปฐมภูมิ และมะเร็งตับชนิดดื้อโนคาร์ซีโนมาที่แพร่กระจายมาจากที่อื่น ซึ่งมะเร็งตับชนิดปฐมภูมิได้มีการศึกษามากแล้วถึงภาวะ LOH บนโครโมโซมคู่ต่างๆ ส่วนมะเร็งตับชนิดดื้อโนคาร์ซีโนมานั้นมีการศึกษาเป็นจำนวนไม่มากนัก Kato และคณะ⁴⁷ ได้ทำการศึกษาเปรียบเทียบผู้ป่วยมะเร็งลำไส้ใหญ่ที่มีและไม่มีการแพร่กระจายไปที่ตับ พบว่าในกลุ่มที่มีรอยโรคแพร่กระจายไปที่ตับมีภาวะ LOH บนโครโมโซมคู่ที่ 17 และ 18 ตรงตำแหน่ง *p53* และ *DCC* ในสัดส่วนที่มากกว่ากลุ่มผู้ป่วยที่ไม่มีการแพร่กระจายไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และการศึกษาโดย Ding⁴⁵ ศึกษาเฉพาะชั้นเนื้อตับชนิดดื้อโนคาร์ซีโนมาที่แพร่กระจายมาจากมะเร็งลำไส้ใหญ่ พบว่าภาวะ LOH ที่พบในสัดส่วนที่สูงอยู่บนโครโมโซมคู่ที่ 5, 17 และ 18 เนื่องจากการศึกษามะเร็งตับชนิดดื้อโนคาร์ซีโนมาโดยตรงมีจำกัด และเนื่องจากมะเร็งชนิดดื้อโนคาร์ซีโนมาที่พบบ่อยคือมะเร็งลำไส้ใหญ่ และมะเร็งชนิดนี้มีแนวโน้มที่จะแพร่กระจายไปที่ตับสูงและมีการศึกษาถึงภาวะ LOH ในมะเร็งชนิดนี้อย่างกว้างขวาง ผู้วิจัยจึงได้ทำการบทวนการศึกษา LOH ของมะเร็งลำไส้ใหญ่ เพื่อนำมาใช้ช่วยในการคัดเลือกโครโมโซมที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้

ตารางที่ 2 สัดส่วนของภาวะ LOH ในมะเร็งตับชนิดปฐมภูมิและมะเร็งลำไส้ใหญ่จากการศึกษาก่อน

โครโมโซม	มะเร็งตับปฐมภูมิ		มะเร็งลำไส้ใหญ่	
1p	44% ¹⁷	31% ¹⁹	15% ²⁰	
	50% ¹⁸	22% ²¹		
1q	68.1% ²¹		25-50% ²⁰	
2p	0% ²¹		< 10% ²⁰	
2q	0% ²¹		< 10% ²⁰	
3p	18% ²¹		20% ²⁰	
3q	15% ²¹		12% ²⁰	
4p	22% ²¹		25-50% ²⁰	
4q	42% ¹⁷	72% ²¹	< 10% ²⁰	
	33% ²²			
5p	6% ²¹		< 10% ²⁰	
5q	30% ²¹	41.9% ²³	31% ²⁵	55% ²⁶
	7% ²²		32% ²⁷	25-50% ²⁰

โครโมโซม	มะเร็งตับปฐมภูมิ	มะเร็งลำไส้ใหญ่
6p	6% ²¹	25-50% ²⁰
6q	70% ²⁸ 28% ²¹	25-50% ²⁰
7p	10% ²¹	< 10% ²⁰
7q	4% ²¹	< 10% ²⁰
8p	47.8% ³⁰ 65% ²¹ 42% ³¹ 60% ¹⁷ 71.4% ³² 85% ³² 54% ³³	33.5% ²³ 45% ³⁴ 46.2% ³⁰ 25-50% ²⁰
8q	77%²¹	< 10%²⁰
9p	22% ²¹	25-50% ²⁰
9q	10% ²¹	25-50% ²⁰
10p	3% ²¹	< 10% ²⁰
10q	25% ²⁹ 34% ²¹	15% ²⁰
11p	45% ²³ 15% ²¹	15% ²⁰
11q	14% ²¹	59% ³⁵ 15% ²⁰
12p	12% ²¹	< 10% ²⁰
12q	6% ²¹	15% ²⁰
13q	40% ²¹ 32.6% ¹⁹ 14% ²⁴ 44% ²⁴ 42% ³⁷	75% ³⁶ < 10% ²⁰
14q	45% ²¹	53% ³⁸ 20% ²⁰ 75% ³⁶ 30% ²⁷
15q	16% ²¹	10% ²⁰
16p	40% ¹⁷ 22% ²¹	< 10% ²⁰
16q	60%²¹ 29%²²	< 10%²⁰
17p	66% ²¹ 77% ³³ 48% ¹⁷ 57.9% ²³ 49% ³⁹ 43% ⁴⁰	76% ²⁵ 49.1% ⁴¹ > 75% ²⁰

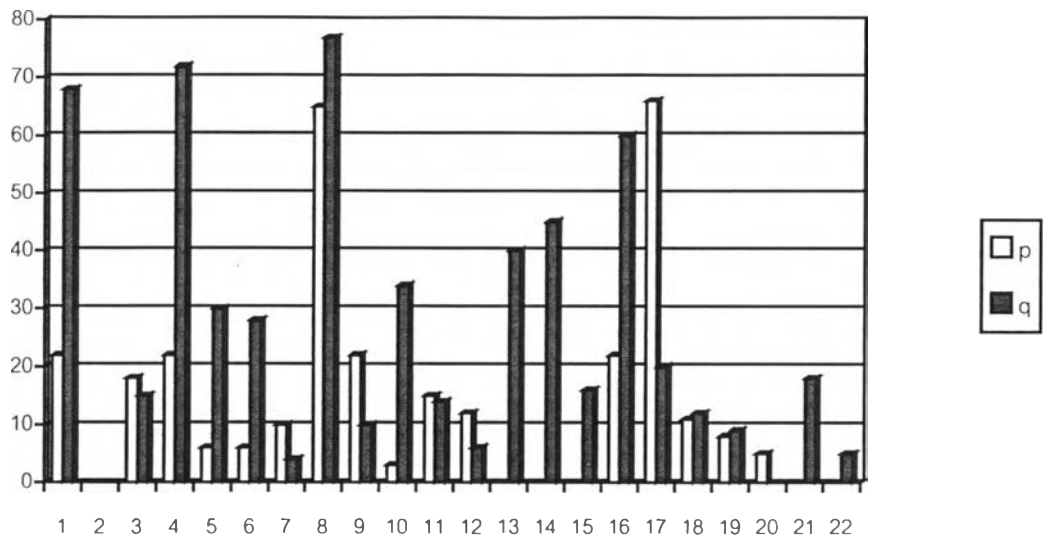
โครโมโซม	มะเร็งตับปฐมภูมิ	มะเร็งลำไส้ใหญ่	
17q	20% ²¹	10% ⁴² 24% ⁴³ 27% ²⁷	15% ²⁰ 15% ⁴⁴ 16% ²⁴
18p	11% ²¹	25-50% ²⁰	
18q	12%²¹	34%²⁵ > 75%²⁰	20%²⁷ 80%⁴⁵
19p	8% ²¹	< 10% ²⁰	
19q	9% ²¹	< 10% ²⁰	
20p	5% ²¹	< 10% ²⁰	
20q	0% ²¹	< 10% ²⁰	
21q	18% ²¹	20% ²⁰	
22q	0% ⁴⁶ 5% ²¹	19% ²⁷	25-50% ²⁰

โดยสรุปมีการศึกษาที่สำคัญสองรายงานที่ทำการศึกษาย่างกว้างขวางของภาวะ LOH บนโครโมโซมทุกคู่ที่เรียกว่า allelotype study ในมะเร็งตับทั้งสองชนิด โดย Piao และคณะ²¹ ทำการศึกษาในมะเร็งตับชนิดปฐมภูมิและพบว่าภาวะ LOH พบมากที่สุดบนโครโมโซมคู่ที่ 8 (8q) มากที่สุดถึงร้อยละ 77 รองลงมาคือ 4q, 1q และ 16q ตามลำดับ ในขณะที่การศึกษา allelotype study ของมะเร็งลำไส้ใหญ่ทำโดย Volgelstein และคณะ²⁰ พบสัดส่วนของ LOH ที่มากกว่าร้อยละ 50 บนโครโมโซม 17p และ 18q รายละเอียดของสัดส่วนของภาวะ LOH ของมะเร็งทั้งสองชนิดดังที่แสดงในรูปที่ 1 และ 2

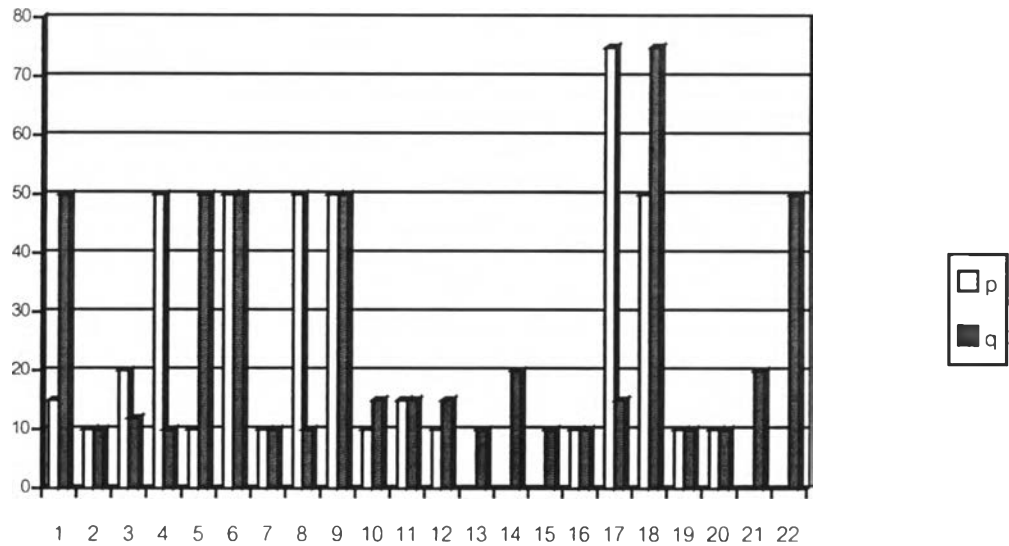
ดังนั้นจึงเป็นที่มาของงานวิจัย ที่อาศัยข้อมูลของภาวะ LOH ที่พบบ่อยของมะเร็งสองชนิดนี้ที่เคยมีการศึกษาในอดีต และเลือกศึกษาภาวะ LOH บนโครโมโซมที่คาดว่าจะสามารถช่วยแยกความแตกต่างระหว่างมะเร็งทั้ง 2 ชนิดนั้นได้ โดยผู้วิจัยได้ตั้งข้อสงสัยที่ใช้ในการเลือกโครโมโซมคู่ที่จะทำการศึกษาว่าจะต้องมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้คือเป็นโครโมโซมที่มีข้อมูลยืนยันว่าตรวจพบสัดส่วนของ LOH บนโครโมโซมคู่ที่จะศึกษาในสัดส่วนที่สูงในมะเร็งชนิดหนึ่ง และ ในมะเร็งอีกชนิดมีข้อมูลว่าพบในอัตราส่วนที่น้อย ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมที่เคยมีการศึกษาภาวะ LOH ของมะเร็งทั้งสองชนิดพบว่าโครโมโซมที่เข้าเกณฑ์ในการเลือกมาศึกษา คือ โครโมโซม 1p, 1q, 4q, 8q, 16q และ 18q

จากนั้นทำการศึกษาภาวะ LOH บนโครโมโซมคู่ที่ได้เลือกไว้ในมะเร็งแต่ละชนิดในคนไทย และทำการเปรียบเทียบสัดส่วนที่พบในมะเร็งแต่ละกลุ่มเพื่อจะดูว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติหรือไม่ เพื่อเป็นแนวทางในการนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจในชั้นเนื้อที่การดูด้วยกล้องจุลทรรศน์อย่างเดียวไม่สามารถบอกได้แน่นอนว่าเป็นมะเร็งตับชนิดปฐมภูมิ หรือ มะเร็งตับชนิดอดีโนคาร์ซิโนมาที่แพร่กระจายมา

และนอกจากนี้การศึกษาด้วยวิธี LOH เป็นวิธีที่สามารถทำได้ในชิ้นเนื้อที่มีจำนวนไม่มากนัก จึงเหมาะสมที่จะนำมาพัฒนาเพื่อช่วยในการวินิจฉัยชิ้นเนื้อที่ได้จากวิธี FNA มากกว่าการย้อมพิเศษ

รูปที่ 1 แผนภาพแสดงสัดส่วนของภาวะ LOH บนโครโมโซมทุกคู่ที่ได้จาก alleotype study ของมะเร็งตับปฐุมภูมิ (การศึกษาของ Piao)

รูปที่ 2 แผนภาพแสดงสัดส่วนของภาวะ LOH บนโครโมโซมทุกคู่ที่ได้จาก alleotype study ของมะเร็งลำไส้ใหญ่ (การศึกษาของ Vogelstein)

แกนตั้ง คือ ร้อยละของภาวะ LOH ที่พบจากการศึกษา

แกนนอน คือ คู่ของโครโมโซมที่ทำการศึกษา